

Η παροχέτευση των παραπνευμονικών συλλογών και η θεραπεία του εμπυήματος κατά τον Ιπποκράτη

ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΣΤΡΑΤΑΚΟΣ

Πνευμονολόγος, Επιμελητής Β' ΚΕΘ, Νοσοκομείο «Ευαγγελισμός»

Ο Ιπποκράτης, ο επιφανέστερος δάσκαλος της Σχολής της Κω, υπήρξε σύγχρονος -και όχι μεταγενέστερος, όπως πολλοί λανθασμένα πιστεύουν- της θρησκευτικής Ιατρικής των ναών του θεοποιημένου Ασκληπιού. Στο πρώτο βιβλίο της Ιπποκρατικής συλλογής περιγράφεται ένας μεγάλος αριθμός πνευμονικών και θωρακικών νοσημάτων τα οποία διακρίνονται μεταξύ τους με μεγάλη ακρίβεια και λεπτομέρεια. Ένα από τα σημαντικότερα κεφάλαια του έργου αυτού είναι το «περί περιπνευμονίης».

Το ιστορικό και φιλοσοφικό πλαίσιο της Ιπποκρατικής Ιατρικής

Υποθέτουμε ότι ο πατέρας της Ιατρικής έζησε από το 460 έως το 377 π.Χ. και ότι οι πραγματείες του Corpus Hippocraticum γράφτηκαν μεταξύ 480 και 380 π.Χ., την εποχή δηλαδή που τα Ασκληπιεία ήκμαζαν και πραγματοποιούσαν τις περίφημες «εγκοιμήσεις» τους. Συνεπώς είναι αδύνατον να ευσταθεί ο ισχυρισμός ότι οι Ιπποκράτειοι γιατροί ήταν συνεχιστές και μαθητές των ιερέων του Ασκληπιού, ούτε ότι οι επιγραφές των ναών αποτελούν τα «πρώτα ιατρικά ιστορικά ασθενών». Άλλωστε, ουδεμία σχέση συνδέει τα γεμάτα γενικότητες και προλήψεις κείμενα των αναθηματικών επιγραφών του Ασκληπιείου της Επιδαύρου με τις λεπτομερείς, αιτιοκρατικές και διαχρονικές παρατηρήσεις των κειμένων της Ιπποκρατικής συλλογής. Ο Ιπποκράτης υπήρξε επίσης σύγχρονος του

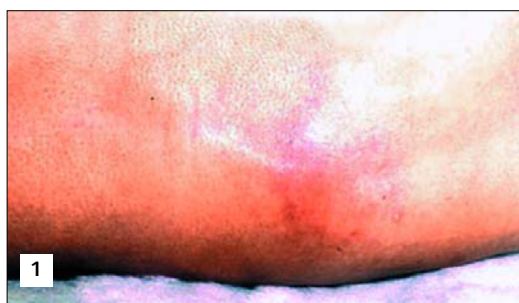
Σωκράτη. Έζησαν κι οι δυο τους στο χρυσό αιώνα της κλασικής αρχαιότητας, μοιράζονταν τις ίδιες πολιτισμικές, φιλοσοφικές και πολιτικές επιρροές και ο καθένας στο χώρο του έκανε αντίστοιχες ρηξικέλευθες τομές.

Για τον Ιπποκράτη η «Φύσις» ή ο Οργανισμός ήταν ο πρώτος όρος στην εξίσωση της ζωής. Ο δεύτερος όρος ήταν το Περιβάλλον. Είδη τη ζωή σε μίαν αδιάκοπη αλληλεπίδραση ανάμεσα στον οργανισμό και το περιβάλλον. Έτσι υπήρχε μια ενότητα πολύ μεγαλύτερη από τον οργανισμό και το περιβάλλον και αυτή ήταν η Ζωή. Ο οργανισμός μεγάλωνε χρησιμοποιώντας το περιβάλλον παίρνοντας από αυτό ό,τι του ήταν χρήσιμο (το οικείο) και απορρίπτοντας ό,τι ήταν ακατάλληλο ή ξένο (το αλλότριον). Συνεπώς η νόσος προέκυπτε σε μεγάλο βαθμό από μια διαταραχή αυτής της αφομοιωτικής, «πεπτικής» λειτουργίας α-

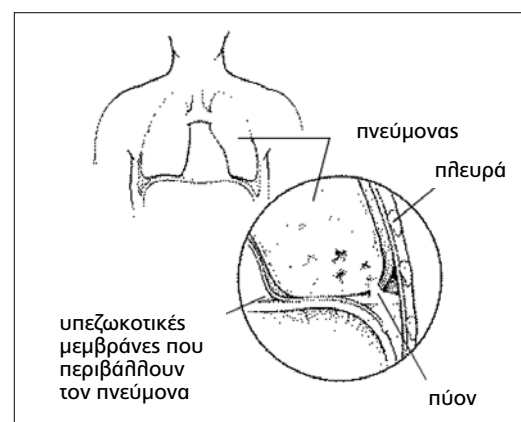
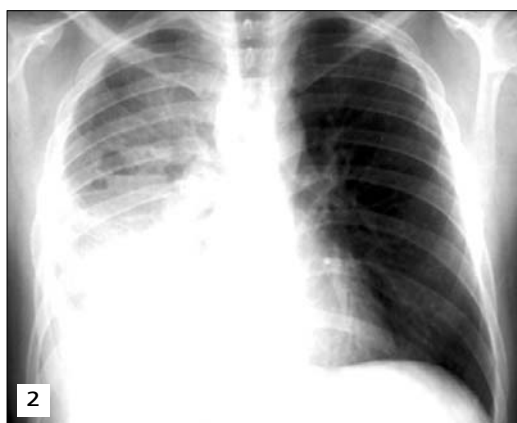
νάμεσα στον οργανισμό και το περιβάλλον, ήταν δηλαδή μια «δυσ-πεψία».

Η τετραχυμική θεωρία (αίμα, φλέγμα, κίτρινη και μέλαινα χολή), η αλληλεπίδραση φύσης και περιβάλλοντος και η θεωρία της κράσης των επιμέρους στοιχείων αποτέλεσαν τους πυλώνες της Ιπποκρατικής ιατρικής σκέψης και ενσωματώθηκαν στα κείμενα της Ιπποκρατικής συλλογής. Η υιοθέτησή τους από τον Αριστοτέλη και κυρίως από το Γαληνό επηρέασε ακολούθως την εξέλιξη όλης της ιατρικής σκέψης, γνώσης και διδασκαλίας ως την Αναγέννηση. Άλλωστε οι τέσσερις «ιδιοσυγκρασίες» που περιγράφηκαν από τον Ιπποκράτη (ο αιματώδης, ο φλεγματικός, ο χολώδης και ο μελαγχολικός τύπος) δεν έχασαν ποτέ από τότε τη φρεσκάδα, την οξυδέρκεια της παρατήρησης και την προγνωστική τους αξία.

Τέλος, η Ιπποκρατική (και Σωκρατική) θεωρία πως ο άνθρωπος και το σύμπαν

Εικόνες 1, 2. Ασθενής σε πλάγια κατακεκλιμένη θέση. Παρατηρείται ερύθημα και οίδημα του θωρακικού τοιχώματος και θερμότητα κατά την αφή. Ακτινολογική εικόνα του ίδιου ασθενούς (δεξιά).

⇒ αποτελούνται από τα ίδια πρωταρχικά στοιχεία, καθοδηγούμενα είτε από τη στοργή (φιλία) και το νείκος (διαμάχη) είτε από αυτό που ο Αναξαγόρας αποκαλούσε «Νους», προβάλλει τη σύλληψη του ανθρώπινου σώματος ως «μικροκόσμου» που καθρεφτίζει το «μακρόκοσμο». Η ιδέα αυτή διευρύνει αποκαλυπτικά την έννοια του όρου «Φύσις» (έκαστον νόσημα φύσιν έχει και πρόφασιν) ως μιας αδιάσπαστης ενότητας της δημιουργίας και διατρέχει όλη την ιστορία της φιλοσοφικής σκέψης, από τους προσωκρατικούς ως τον Leibnitz και τους ρομαντικούς.

Περί Νούσων Α΄ - Περί Περιπνευμονίης

Το πρώτο βιβλίο της Ιπποκρατικής συλλογής με τον τίτλο «Περί νούσων» είναι το πλέον αυτοτελές και ολοκληρωμένο και γι' αυτό είναι το μόνο του οποίου η πατρότητα δεν αμφισβητήθηκε από την αρχαιότητα. Στο σύγγραμμα αυτό αναφέρονται οι νοσολογικές οντότητες οι οποίες περιγράφονται διεξοδικά με την κλινική τους εικόνα, καθώς και η θεραπευτική παρέμβαση που συνιστάται μαζί με τις περιστάσεις οι οποίες καθορίζουν την έκβαση της νόσου. Περιγράφεται ένας μεγάλος αριθμός πνευμονικών και θωρακικών νοσημάτων τα οποία διακρίνονται μεταξύ τους με μεγάλη ακρίβεια και λεπτομέρεια. Ένα από τα σημαντικότερα κεφάλαια του έργου αυτού είναι το «περί περιπνευμονίης» (κεφάλαιο 47).

Αφού περιγραφεί η εικόνα του παραγωγικού βήχα με την πυώδη απόχρεμψη και τον υψηλό πυρετό, τα ρίγη και την εξάντληση, σημειώνεται σαφώς πως αν δεν παρατηρηθεί κλινική βελτίωση μετά τη 14η μέρα, σχηματίζεται εμπύημα: «ο γαρ πλεύμων έμπυος γίγνεται». Στην περίπτωση αυτή ο πυρετός επιδεινώνεται, η δύσπνοια αυξάνεται, ενώ παρατηρούνται οιδήματα κάτω άκρων και πηκτροδακτυλία.

Ένας τρόπος για να πιστοποιηθεί το πάσχον ημιθώρακιο είναι η ακρόαση. Εδώ έχουμε την πρώτη περιγραφή ακροαστικής μεθόδου του θώρακα, 2.300 χρόνια πριν ο Laennec εφεύρει το στηθοσκόπιο:

«Λούσας πολλώ θερμώ, καθίσας επί εφέδρου, ότι μη υποκινήσει, έτερος μεν τας χείρας εκέτω, συ δε των ώμων σείων, ακροάζεσθαι ες οκότερον αν ψοφή».

«Αφού ο άρρωστος κάνει πολλά θερμά λουτρά και καθίσει σε σταθερό κάθισμα, πρέπει άλλος να του κρατά τα χέρια και εσύ (ο ιατρός) να τον ταρακουνήσεις από τους ώμους και να τον ακροαστείς για να διαπιστώσεις από ποια πλευρά ακούγεται κάποιος θόρυβος. Αν λόγω της πυκνότητας και της ποσότητας του υγρού δεν γίνει

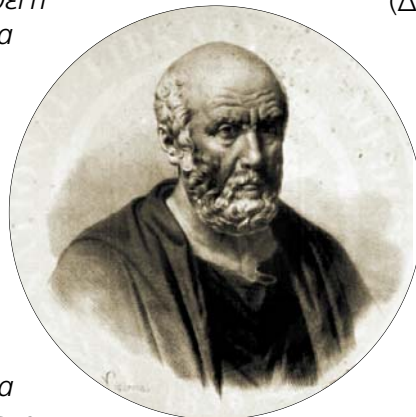

ται αισθητός ο ήχος, φαινόμενο σπάνιο, πρέπει να διενεργείται τομή στην πλευρά που έχει πρηστεί και είναι πιο οξύς ο πόνος».

Εν συνεχεία, βάσει της πάγιας Ιπποκρατικής τακτικής, θα πρέπει το εμπύημα αυτό να παροχετευθεί χειρουργικά:

«Τάμνιν δε μεταξύ των πλευρέων στηθοειδέι». «Η τομή θα γίνει δηλαδή μεταξύ των πλευρών πρώτα στο δέρμα με σμίλη. Μετά με αιχμηρό νυστέρι που έχει τυλιχθεί σε πανί, έτσι ώστε να μένει ελεύθερο μόνον τόσο όσο το μήκος ενός νυχιού, γίνεται η επέμβαση εσωτερικά. Κατόπιν, αφήνοντας να χυθεί όσο πύον κρίνεται απαραίτητο, πρέπει να τοποθετηθεί λιινό ξαντό και να δεθεί με κλωστή. Από το σημείο αυτό θα αφαιρεθεί πύον καθημερινά. Τη δεκάτη ημέρα, αφού αφαιρεθεί όλο το πύον, πρέπει να καλυφθεί η πληγή με λιινό πανί και να τοποθετηθεί σωλήνας από τον οποίο θα γίνεται έγχυση (και παροχέτευση) χλιαρού κρασιού και λαδιού για να υγρανθεί και να λιπανθεί ο πνεύμων.

Αφού με το πέρασμα των ημερών το έκκριμα που θα συλλέγεται γίνει αραιό σαν νερό και με την αφή διαπιστώσεις ότι είναι κοιλώδες και έχει λιγοστεύσει, πρέπει τότε να τοποθετηθεί μέσα στο στόμιο της πληγής ένα κάλυμμα κοίλο από κασίτερο. Καθώς η κοιλότητα θα στεγνώνει, το κάλυμμα θα πρέπει να κόβεται λίγο-λίγο ώσπου να συνδεθούν τα

χείλη της τομής, οπότε και πλέον αφαιρείται το κάλυμμα εντελώς».

Ελάχιστες ιστορικές μελέτες έχουν επικεντρώσει την έρευνά τους στη χειρουργική αντιμετώπιση των υπεζωκοτικών παθήσεων και των λοιμώξεων του αναπνευστικού. Στα αποσπάσματα που προαναφέρθηκαν από το 47ο κεφάλαιο του «Περί νούσων Α΄», έχουμε μια εκπληκτική περιγραφή θεραπευτικής αντιμετώπισης - παροχέτευσης του εμπυήματος πολύ κοντά στη σύγχρονη αντιμετώπιση. Η ιπποκρατική τεχνική προδίδει βαθιά και ουσιαστική γνώση της ανατομίας και της παθοφυσιολογίας του υπεζωκότα μαζί με τη συσσωρευμένη πείρα από την κλινική παρατήρηση της φυσικής ιστορίας της νόσου. Η τεχνική της εισαγωγής θωρακικού σωλήνα για την έγχυση και παροχέτευση αντισηπτικού διαλύματος οίνου και ελαίου, καθώς και του κασσιτερένιου καλύμματος της θωρακοστομίας, το οποίο προοδευτικά μειώνεται για να επιτρέψει την επούλιωση της πληγής, αποτελούν εξαιρετικά πρωτότυπες και ευρηματικές για την εποχή τους προτάσεις.

Όπως και στην περίπτωση της τεχνικής της ακρόασης του θώρακα, η τεχνική της θωρακοστομίας και της παροχέτευσης του εμπυήματος σύντομα ξεχάστηκαν και αγονήθηκαν από τους μεταγενέστερους ιατρούς. Στο εκτεταμένο σύγγραμμα θεραπευτικής του Αρεταίου του Καπαδόκη τον 1ο μ.Χ. αιώνα, καμία μνεία δεν γίνεται σε επεμβατικές τεχνικές παροχέτευσης του εμπυήματος και οι συστάσεις περιορίζονται σε υγιεινοδιαιτητικές συμβουλές.

Ο Ιπποκράτης πέθανε σε βαθύ γήρας στη Λάρισα, πιθανώς το 377 π.Χ. Μετά το θάνατό του η σχολή της Κω παρήκμασε και σύντομα επικράτησε δογματισμός (Δογματική Σχολή). Η ρωμαϊκή κατάκτηση οδήγησε σε σημαντική οπισθοδρόμηση της ιατρικής σκέψης και διδασκαλίας και έδωσε ώθηση σε απλούστερα ιατρικά συστήματα όπως ήταν οι μεθοδιστές. Μόνο μετά την ανακεφαλαιωτική εργασία του Γαληνού το 2ο μ.Χ. αιώνα, ένα σημαντικό μέρος της Ιπποκρατικής διδασκαλίας θα ξαναμπει στο επίκεντρο και θα παραδοθεί στις επερχόμενες γενιές.

Τα ιπποκρατικά κείμενα περιέχουν έναν τεράστιο όγκο αρχαίας εμπειρίας και γνώσης, που παραδόξως είναι ακόμη σε σημαντικό βαθμό ανεξερεύνητος και ανεκμετάλλευτος.